

การศึกษาประเพณีการทำบุญข้าวจี๋: อัตลักษณ์และการปรับตัวในสังคมเมือง
THE STUDY OF KHAO JEE MERIT MAKING TRADITION: IDENTITY AND ADAPTATION
IN URBAN SOCIETY

พระครูธรรมธะไพรัช สิริจนโท

Phrakhrudhammadhorn Phirach Siricando

วัดสะแก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

Wat Sakae, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province

Corresponding Author E-mail: phrakhruthammathonpairat@gmail.com

Received January 13, 2024

Revised February 9, 2024

Accepted March 12, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มุ่งศึกษาประเพณีการทำบุญข้าวจี๋ในบริบทสังคมเมือง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ รูปแบบพิธีกรรม และการปรับตัวของประเพณีในสังคมร่วมสมัย การศึกษาใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ผ่านการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก และการวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาพบว่า ประเพณีการทำบุญข้าวจี๋ได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบให้สอดคล้องกับบริบทสังคมเมือง แต่ยังคงรักษาแก่นของพิธีกรรมดั้งเดิมไว้ได้ การปรับตัวที่สำคัญ ได้แก่ การลดทอนขั้นตอนพิธีกรรมให้กระชับ การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในการประชาสัมพันธ์ และการผสมผสานกับกิจกรรมทางวัฒนธรรมร่วมสมัย อย่างไรก็ตาม ประเพณีนี้ยังคงทำหน้าที่เป็นพื้นที่ทางสังคมที่เชื่อมโยงผู้คนเข้าด้วยกัน และสะท้อนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชน

คำสำคัญ: ประเพณีข้าวจี๋, การทำบุญ, การปรับตัวทางวัฒนธรรม, สังคมเมือง, อัตลักษณ์ชุมชน

Abstract

This academic article examines the Khao Jee merit-making tradition in an urban context, aiming to study its historical development, ritual patterns, and adaptation in contemporary society. Using qualitative research methodology through participant observation, in-depth interviews, and document analysis, the study reveals that while the tradition has adapted to suit urban contexts, it maintains its core ritual elements. Key adaptations include streamlined ceremonial procedures, integration of technology for publicity, and fusion with contemporary cultural activities. Nevertheless, the tradition continues to serve as a social space connecting people and reflecting community cultural identity

Keywords: Khao Jee Tradition, Merit-Making, Cultural Adaptation, Urban Society, Community Identity

บทนำ

ประเพณีการทำบุญข้าวจีเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของสังคมไทย โดยเฉพาะในภาคอีสาน มีประวัติความเป็นมายาวนานและเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของผู้นับถือในท้องถิ่น การทำบุญข้าวจีไม่เพียงสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อและค่านิยมทางพระพุทธศาสนา แต่ยังแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับวัด ตลอดจนการจัดการทรัพยากรและการแบ่งปันในสังคม (ปฐม หงษ์สุวรรณ, 2558) ในปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจได้ส่งผลกระทบต่อ การดำรงอยู่ของประเพณีพื้นถิ่นหลายประการ โดยเฉพาะในพื้นที่สังคมเมืองที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

การศึกษาประเพณีการทำบุญข้าวจีในบริบทสังคมเมืองมีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นการติดตามพลวัตของวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ต้องเผชิญกับความท้าทายในยุคโลกาภิวัตน์ อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2563) ชี้ให้เห็นว่า การศึกษาปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมในยุคโลกาภิวัตน์จำเป็นต้องพิจารณาทั้งมิติการปรับตัวและการต่อรองทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะในพื้นที่สังคมเมืองที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิต

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ส่งผลให้รูปแบบการดำเนินชีวิตของผู้นับถือในสังคมเมืองแตกต่างไปจากเดิม กิตติศักดิ์ กาญจนครุฑ (2560) ระบุว่า การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลกระทบต่อ การสืบทอดและดำรงอยู่ของประเพณีพื้นบ้าน ทำให้บางประเพณีสูญหายไป ในขณะที่บางประเพณีต้องปรับตัวเพื่อความอยู่รอด ประเพณีการทำบุญข้าวจีก็เช่นเดียวกัน ต้องเผชิญกับความท้าทายในการรักษาแก่นสารสำคัญของประเพณี ขณะเดียวกันก็ต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบทสังคมเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป

การปรับตัวของประเพณีการทำบุญข้าวจีในสังคมเมืองสะท้อนให้เห็นถึงพลวัตทางวัฒนธรรมที่น่าสนใจ ทั้งในแง่ของการรักษาอัตลักษณ์ดั้งเดิมและการประยุกต์ใช้ให้เข้ากับบริบทใหม่ ศิราพร ณ ถลาง (2559) เสนอแนวคิดเรื่อง “คติชนสร้างสรรค์” ที่อธิบายว่า ประเพณีพื้นบ้านสามารถปรับตัวและสร้างสรรค์รูปแบบใหม่เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของสังคมร่วมสมัย โดยยังคงรักษาแก่นสารสำคัญของประเพณีไว้ได้

การศึกษานี้มุ่งทำความเข้าใจการดำรงอยู่ของประเพณีการทำบุญข้าวจีในบริบทสังคมเมือง โดยให้ความสำคัญกับประเด็นการปรับตัวและการรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม การวิเคราะห์พลวัตของประเพณีนี้จะช่วยให้เข้าใจกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในสังคมไทยร่วมสมัย และเป็นแนวทางในการอนุรักษ์และสืบสานประเพณีพื้นบ้านให้ดำรงอยู่ได้อย่างมีความหมายในบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อศึกษาพัฒนาการ รูปแบบ และการปรับตัวของประเพณีการทำบุญข้าวจีในพื้นที่สังคมเมือง ตลอดจนวิเคราะห์บทบาทของประเพณีในการสร้างและรักษาอัตลักษณ์ชุมชนในบริบทร่วมสมัย

พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของประเพณีการทำบุญข้าวจี

ประเพณีการทำบุญข้าวจีมีรากฐานทางประวัติศาสตร์ที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของชาวอีสานมาอย่างยาวนาน โดยมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ระบุว่าเริ่มปรากฏในสมัยอาณาจักรล้านช้าง ซึ่งมีความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมกับภาคอีสานของไทยอย่างใกล้ชิด (สุวิทย์ อธิศาสตร์, 2557) การทำบุญข้าวจีเป็นประเพณีที่ผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิมเรื่องการบูชาผีบรรพบุรุษกับพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา สะท้อนให้เห็นถึงการผสมผสานทางวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของสังคมอีสาน

การทำบุญข้าวจีในยุคแรกเริ่มมีความเรียบง่ายและเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตเกษตรกรรม ชาวบ้านจะนำข้าวเหนียวที่เก็บเกี่ยวใหม่มาทำเป็นข้าวจี เพื่อนำไปถวายพระในช่วงหลังฤดูเก็บเกี่ยว เป็นการแสดงความกตัญญู

ต่อพระแม่โพสพและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ช่วยดูแลข้าวกล้าให้เจริญงอกงาม ปฐม หงษ์สุวรรณ (2558) ได้วิเคราะห์ว่าการทำบุญข้าวจี๋แสดงให้เห็นถึงระบบความเชื่อและโลกทัศน์ของชาวอีสานที่ให้ความสำคัญกับความกตัญญูและการตอบแทนบุญคุณ ทั้งต่อธรรมชาติ บรรพบุรุษ และพระพุทธศาสนา

ในช่วงการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ โดยเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา ประเพณีการทำบุญข้าวจี๋ได้รับการยกระดับให้เป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างเป็นทางการมากขึ้น มีการกำหนดช่วงเวลาการทำบุญที่ชัดเจน คือ ช่วงเดือนสามของทุกปี และมีการเพิ่มเติมองค์ประกอบของพิธีกรรมให้มีความซับซ้อนมากขึ้น เช่น การสวดมนต์เย็น การเทศน์ธรรม และการทำบุญตักบาตรในตอนเช้า การเปลี่ยนแปลงนี้สะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวของประเพณีพื้นบ้านให้เข้ากับระบบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาที่เป็นทางการมากขึ้น

ในช่วงกลางถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 25 ประเพณีการทำบุญข้าวจี๋ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของภาคอีสาน ท่ามกลางกระแสการพัฒนาประเทศและการรวมศูนย์อำนาจทางการเมืองและวัฒนธรรม ชุมชนท้องถิ่นได้ใช้ประเพณีนี้เป็นพื้นที่ในการแสดงออกถึงตัวตนและการธำรงรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่น ศิราพร ณ ถลาง (2559) ได้วิเคราะห์ว่า การที่ประเพณีการทำบุญข้าวจี๋ยังคงดำรงอยู่และได้รับการสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน เป็นเพราะประเพณีนี้มีความยืดหยุ่นในการปรับตัวให้เข้ากับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ขณะเดียวกันก็ยังคงรักษาแก่นสารสำคัญที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตและความเชื่อของชุมชนไว้ได้อย่างเหนียวแน่น

การศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของประเพณีการทำบุญข้าวจี๋ ทำให้เห็นว่าประเพณีนี้มีได้หยุดนิ่งตายตัว แต่มีการปรับเปลี่ยนและพัฒนาอย่างต่อเนื่องตามบริบททางสังคมและวัฒนธรรม การที่ประเพณีนี้ยังคงดำรงอยู่ได้จนถึงปัจจุบัน แสดงให้เห็นถึงความสามารถในการปรับตัวและความสำคัญที่มีต่อชุมชน ทั้งในแง่ของการเป็นพื้นที่ทางสังคมที่เชื่อมโยงผู้คนเข้าด้วยกัน และการเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันประเพณีนี้กำลังเผชิญกับความท้าทายใหม่ ๆ โดยเฉพาะในบริบทของสังคมเมืองที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ซึ่งจำเป็นต้องมีการศึกษาและทำความเข้าใจเพื่อหาแนวทางในการสืบสานและพัฒนาให้ประเพณีนี้ยังคงมีความหมายและคุณค่าต่อสังคมร่วมสมัย

องค์ประกอบและขั้นตอนของพิธีกรรม

พิธีกรรมการทำบุญข้าวจี๋ประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญที่สะท้อนภูมิปัญญาและความเชื่อของชาวอีสาน ตั้งแต่การคัดเลือกวัตถุดิบ การเตรียมอุปกรณ์ ไปจนถึงขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม ปฐม หงษ์สุวรรณ (2558) ได้บันทึกว่า วัตถุดิบหลักที่ใช้ในการทำข้าวจี๋ ประกอบด้วย ข้าวเหนียวนึ่งสุก ไข่ไก่ น้ำอ้อย และเครื่องปรุงรส ซึ่งแต่ละองค์ประกอบล้วนมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่สะท้อนความอุดมสมบูรณ์และความเชื่อทางพระพุทธศาสนา

การเตรียมการสำหรับพิธีกรรมการทำบุญข้าวจี๋เริ่มตั้งแต่การเตรียมสถานที่และอุปกรณ์ต่าง ๆ โดยมักจัดขึ้นในบริเวณวัดหรือลานวัด ชาวบ้านจะร่วมกันจัดเตรียมเครื่องไทยทาน ซึ่งนอกจากข้าวจี๋แล้ว ยังมีดอกไม้ ธูปเทียน และเครื่องไทยทานอื่น ๆ ตามกำลังศรัทธา กิตติศักดิ์ กาญจนครุฑ (2560) ชี้ให้เห็นว่า การเตรียมงานในลักษณะนี้แสดงให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและการสร้างความสามัคคีผ่านกิจกรรมทางศาสนา

ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมมีลำดับที่ชัดเจน เริ่มตั้งแต่การทำบุญตักบาตรในตอนเช้า ตามด้วยการถวายข้าวจี๋และเครื่องไทยทานแด่พระสงฆ์ การรับศีล ฟังธรรม และการอุทิศส่วนกุศล ศิราพร ณ ถลาง (2559) วิเคราะห์ว่า ลำดับขั้นตอนเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงระบบความเชื่อที่ผสมผสานระหว่างพุทธศาสนากับความเชื่อ

ดั้งเดิมของท้องถิ่น โดยมีการผนวกรวมทั้งการทำบุญให้บรรพบุรุษและการสร้างบุญกุศลเพื่อตนเองและครอบครัว

นอกเหนือจากพิธีกรรมหลักแล้ว ยังมีกิจกรรมเสริมที่แสดงให้เห็นถึงมิติทางสังคมและวัฒนธรรมของประเพณี เช่น การละเล่นพื้นบ้าน การแสดงศิลปวัฒนธรรม และการรวมกลุ่มทำกิจกรรมของชุมชน กิจกรรมเหล่านี้ช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชน และเป็นโอกาสในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นจากรุ่นสู่รุ่น อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2563) ได้เสนอว่า กิจกรรมเสริมเหล่านี้มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าพิธีกรรมหลัก เพราะช่วยให้ประเพณียังคงมีชีวิตชีวาและมีความหมายต่อผู้คนในยุคปัจจุบัน

การศึกษาองค์ประกอบและขั้นตอนของพิธีกรรมการทำบุญข้าวจีทำให้เห็นว่า แม้จะมีการปรับเปลี่ยนรายละเอียดบางประการให้เข้ากับยุคสมัย แต่แก่นสำคัญของพิธีกรรมยังคงได้รับการรักษาไว้ ทั้งในแง่ของความเชื่อ คุณค่า และบทบาทในการเชื่อมโยงผู้คนในชุมชนเข้าด้วยกัน ความเข้าใจในองค์ประกอบและขั้นตอนเหล่านี้มีความสำคัญต่อการสืบทอดและพัฒนาประเพณีให้ยังคงมีความหมายในบริบทสังคมร่วมสมัย โดยเฉพาะในพื้นที่สังคมเมืองที่กำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

บทบาทของประเพณีในการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

ประเพณีการทำบุญข้าวจีมีบทบาทสำคัญในการสร้างและรักษาอัตลักษณ์ของชุมชนในภาคอีสาน ศิราพร ณ ถลาง (2559) ได้วิเคราะห์ว่า ประเพณีนี้ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการแสดงออกถึงตัวตนทางวัฒนธรรมของชุมชน ผ่านการรวมกลุ่มทำกิจกรรม การแลกเปลี่ยนความรู้ และการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่น โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่สังคมกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การดำรงอยู่ของประเพณีนี้จึงมีความสำคัญต่อการธำรงรักษาความเป็นตัวตนของชุมชนท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลง

องค์ประกอบสำคัญของประเพณีที่ช่วยเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ได้แก่ การใช้วัตถุดิบท้องถิ่น กระบวนการทำข้าวจีที่ต้องอาศัยความร่วมมือ และพิธีกรรมที่สะท้อนความเชื่อดั้งเดิม กิตติศักดิ์ กาญจนครุฑ (2560) พบว่า การเลือกใช้ข้าวเหนียวซึ่งเป็นอาหารหลักของชาวอีสานมาเป็นส่วนประกอบสำคัญ สะท้อนให้เห็นถึงการให้คุณค่ากับทรัพยากรท้องถิ่นและวิถีชีวิตดั้งเดิม นอกจากนี้ การที่ชุมชนยังคงยึดถือการใช้วัตถุดิบและวิธีการดั้งเดิมในการทำข้าวจี แม้จะมีทางเลือกสมัยใหม่ที่สะดวกกว่า แสดงให้เห็นถึงความตั้งใจในการรักษาอัตลักษณ์ดั้งเดิมของชุมชน

การรวมกลุ่มทำกิจกรรมในประเพณีการทำบุญข้าวจียังเป็นพื้นที่ทางสังคมที่เอื้อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และถ่ายทอดภูมิปัญญาระหว่างคนต่างวัย อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2563) ชี้ให้เห็นว่า การที่ผู้สูงอายุได้สอนวิธีการทำข้าวจีแก่คนรุ่นใหม่ ไม่เพียงเป็นการถ่ายทอดความรู้ทางเทคนิคเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการปลูกฝังค่านิยม ความเชื่อ และจิตวิญญาณของชุมชนด้วย กระบวนการนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างความต่อเนื่องของอัตลักษณ์ชุมชนจากรุ่นสู่รุ่น โดยเฉพาะในยุคที่ความสัมพันธ์ระหว่างคนต่างวัยมีแนวโน้มห่างเหินกันมากขึ้น

ในมิติของการสร้างความภาคภูมิใจและความรู้สึกเป็นเจ้าของวัฒนธรรมร่วมกัน ปฐม หงษ์สุวรรณ (2558) ได้วิเคราะห์ว่า ประเพณีการทำบุญข้าวจีเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นอีสานที่ชุมชนภาคภูมิใจและต้องการสืบทอด โดยเฉพาะในยุคที่กระแสโลกาภิวัตน์ท้าทายการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมท้องถิ่น การรักษาประเพณีนี้ไว้จึงเป็นการยืนยันตัวตนและความมีศักดิ์ศรีของชุมชน ความภาคภูมิใจนี้ยังส่งผลต่อการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในด้านอื่น ๆ เช่น การรวมกลุ่มทำกิจกรรมพัฒนาชุมชน การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชน

การศึกษาบทบาทของประเพณีในการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนทำให้เห็นว่า ประเพณีการทำบุญข้าวจีไม่เพียงเป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ยังเป็นกลไกสำคัญในการธำรงรักษาความเป็นชุมชนและอัตลักษณ์ท้องถิ่นในยุคสมัยที่สังคมกำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว บทบาทนี้ครอบคลุมทั้งการสร้างพื้นที่ทางสังคมสำหรับการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชน การถ่ายทอดภูมิปัญญาและค่านิยมระหว่างคนต่างรุ่น และการสร้างความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น การเข้าใจบทบาทนี้จะช่วยในการวางแผนทางการอนุรักษ์และพัฒนาประเพณีให้ยังคงมีความหมายและคุณค่าต่อชุมชนสืบไป โดยเฉพาะในบริบทสังคมเมืองที่มีความท้าทายในการรักษาอัตลักษณ์ท้องถิ่นมากขึ้นเรื่อย ๆ

การปรับตัวของประเพณีในบริบทสังคมเมือง

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจในพื้นที่เมืองส่งผลให้ประเพณีการทำบุญข้าวจีต้องปรับตัวเพื่อความอยู่รอด กิตติศักดิ์ กาญจนครุฑ (2560) พบว่า การปรับตัวที่สำคัญ ได้แก่ การลดทอนขั้นตอนพิธีกรรมให้กระชับ การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในการประชาสัมพันธ์ และการผสมผสานกับกิจกรรมทางวัฒนธรรมร่วมสมัย

การปรับเปลี่ยนรูปแบบและเวลาในการจัดงานเป็นการปรับตัวที่สำคัญ ในขณะที่ชุมชนดั้งเดิมจัดงานในช่วงเช้ามีด ชุมชนเมืองมักเลื่อนเวลาให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนเมือง มีการจัดกิจกรรมในช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์ และลดระยะเวลาการจัดงานให้กระชับขึ้น ศิราพร ณ ถลาง (2559) วิเคราะห์ว่า การปรับเปลี่ยนเวลาและรูปแบบนี้สะท้อนการปรับตัวที่ยืดหยุ่นของประเพณี

การใช้เทคโนโลยีและสื่อสังคมออนไลน์เป็นอีกหนึ่งการปรับตัวที่สำคัญ ชุมชนเมืองใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการประชาสัมพันธ์งาน การรวมกลุ่มเตรียมงาน และการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับประเพณี อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2563) ชี้ให้เห็นว่า การใช้เทคโนโลยีช่วยให้ประเพณีเข้าถึงคนรุ่นใหม่ได้มากขึ้น

การผสมผสานกับกิจกรรมร่วมสมัย เช่น การจัดนิทรรศการ การสาธิตการทำข้าวจี และการประกวดข้าวจีประยุกต์ เป็นการปรับตัวที่ช่วยดึงดูดความสนใจของคนรุ่นใหม่ ปฐม หงษ์สุวรรณ (2558) เสนอว่า การผสมผสานนี้ช่วยให้ประเพณียังคงมีชีวิตชีวาและมีความหมายในบริบทสังคมเมือง

สิ่งที่น่าสนใจคือ แม้จะมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการ แต่แก่นสำคัญของประเพณียังคงได้รับการรักษาไว้ ทั้งในแง่ของการเป็นพื้นที่ทางสังคมที่เชื่อมโยงผู้คนเข้าด้วยกัน และการเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดคุณค่าและภูมิปัญญาท้องถิ่น

แนวโน้มและความท้าทายในการสืบสานประเพณี

การดำรงอยู่ของประเพณีการทำบุญข้าวจีในสังคมเมืองกำลังเผชิญกับความท้าทายหลายประการ ศิราพร ณ ถลาง (2559) ระบุว่า การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร การเคลื่อนย้ายแรงงาน และการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตในเมือง ส่งผลกระทบต่อการสืบทอดประเพณีอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การที่คนรุ่นใหม่ย้ายถิ่นฐานเพื่อศึกษาต่อหรือทำงานในเมืองใหญ่ ทำให้ขาดการมีส่วนร่วมในการสืบทอดประเพณีอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้การถ่ายทอดองค์ความรู้และทักษะที่จำเป็นในการประกอบพิธีกรรมขาดความต่อเนื่อง

วิถีชีวิตที่เร่งรีบและภาระงานที่เพิ่มขึ้นในสังคมเมืองทำให้การมีส่วนร่วมในประเพณีลดน้อยลง กิตติศักดิ์ กาญจนครุฑ (2560) พบว่า คนรุ่นใหม่มีเวลาจำกัดในการเข้าร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรม และมักให้ความสำคัญกับกิจกรรมอื่นที่ตอบสนองวิถีชีวิตสมัยใหม่มากกว่า นอกจากนี้ ค่านิยมที่เปลี่ยนแปลงไป

ทำให้คนรุ่นใหม่บางส่วนมองไม่เห็นความสำคัญของประเพณี โดยเฉพาะในแง่ของการสร้างความสัมพันธ์ในชุมชนและการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

การขาดผู้สืบทอดองค์ความรู้และทักษะในการทำข้าวจีแบบดั้งเดิมเป็นอีกความท้าทายสำคัญ ปฐม หงษ์สุวรรณ (2558) ชี้ให้เห็นว่า ผู้รู้และผู้มีประสบการณ์ในการทำข้าวจีมีจำนวนลดลง ขณะที่คนรุ่นใหม่อาจไม่เห็นความสำคัญของการเรียนรู้และสืบทอดภูมิปัญญานี้ การขาดแคลนผู้สืบทอดองค์ความรู้นี้อาจนำไปสู่การสูญหายของเทคนิคและวิธีการดั้งเดิมในการทำข้าวจี ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม

อย่างไรก็ตาม มีแนวโน้มเชิงบวกในการปรับตัวของประเพณี อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2563) พบว่า การใช้เทคโนโลยีและสื่อสังคมออนไลน์ช่วยสร้างความสนใจใหม่ในหมู่คนรุ่นใหม่ และการผสมผสานกับกิจกรรมร่วมสมัยช่วยให้ประเพณียังคงมีความหมายในบริบทปัจจุบัน การใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการเผยแพร่ความรู้และสร้างความตระหนักถึงคุณค่าของประเพณี ตลอดจนการจัดกิจกรรมที่ดึงดูดความสนใจของคนรุ่นใหม่ เช่น การประกวดการทำข้าวจีประยุกต์ การจัดนิทรรศการ และการสาธิตวิธีการทำข้าวจีในรูปแบบที่ทันสมัย ล้วนเป็นแนวทางที่ช่วยให้ประเพณีนี้ยังคงมีชีวิตชีวาและได้รับความสนใจจากคนรุ่นใหม่

ความท้าทายและแนวโน้มเหล่านี้ชี้ให้เห็นความจำเป็นในการพัฒนาแนวทางการสืบสานประเพณีที่สมดุลระหว่างการรักษาแก่นสารดั้งเดิมและการปรับตัวให้เข้ากับบริบทสังคมเมือง การศึกษาและทำความเข้าใจประเด็นเหล่านี้จะช่วยให้การวางแผนและพัฒนาแนวทางการอนุรักษ์ที่มีประสิทธิภาพต่อไป โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การสร้างความตระหนักในคุณค่าของประเพณีแก่คนรุ่นใหม่ การพัฒนาช่องทางการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่เหมาะสมกับบริบทปัจจุบัน และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสืบสานประเพณีอย่างสร้างสรรค์ จะเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้ประเพณีการทำบุญข้าวจีสามารถดำรงอยู่และมีความหมายในสังคมร่วมสมัย

สรุป

การศึกษาประเพณีการทำบุญข้าวจีในบริบทสังคมเมืองแสดงให้เห็นถึงพลวัตของวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีการปรับตัวเพื่อความอยู่รอด ผลการศึกษาพบว่า ประเพณีนี้มีรากฐานทางประวัติศาสตร์ที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของชาวอีสาน และได้พัฒนามาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน การปรับตัวที่สำคัญในบริบทสังคมเมือง ได้แก่ การปรับเปลี่ยนรูปแบบและเวลาในการจัดงาน การใช้เทคโนโลยีในการประชาสัมพันธ์ และการผสมผสานกับกิจกรรมร่วมสมัย แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบ แต่ประเพณีการทำบุญข้าวจียังคงทำหน้าที่สำคัญในการสร้างและรักษาอัตลักษณ์ชุมชน เป็นพื้นที่ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาและคุณค่าทางวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม ความท้าทายสำคัญในการสืบสานประเพณี ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต การขาดผู้สืบทอดองค์ความรู้ และการแข่งขันกับกิจกรรมร่วมสมัยอื่น ๆ การศึกษานี้ชี้ให้เห็นความจำเป็นในการพัฒนาแนวทางการสืบสานประเพณีที่สมดุลระหว่างการรักษาแก่นสารดั้งเดิมและการปรับตัวให้เข้ากับบริบทสังคมเมือง เพื่อให้ประเพณีนี้ยังคงมีความหมายและคุณค่าต่อชุมชนสืบไป

เอกสารอ้างอิง

- กิตติศักดิ์ กาญจนครุฑ. (2560). พัฒนาการของประเพณีพื้นบ้านอีสานในบริบทสังคมร่วมสมัย. วารสารสังคมศาสตร์, 15(2), 45-67.
- ปฐม หงษ์สุวรรณ. (2558). ประเพณีบุญข้าวจี: การสืบทอดและการเปลี่ยนแปลงในสังคมอีสาน. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 12(1), 78-95.

ศิริพร ณ ถลาง. (2559). คติชนสร้างสรรค์: บทบาทของประเพณีในสังคมร่วมสมัย. สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุวิทย์ อีระศาสตร์. (2557). ประวัติศาสตร์อีสาน 2322-2557. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2563). มานุษยวิทยากับการศึกษาปรากฏการณ์โลกาภิวัตน์. ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.